

Foto: Anda van Riet

De leerling als schrijver en kritische lezer

Een pleidooi voor meer aandacht voor schrijfvaardigheid binnen taalonderwijs en een voorzet voor opdrachten bij het vak Nederlands

Schrijfvaardigheid biedt legio mogelijkheden om verschillende andere onderdelen van taalvaardigheid te integreren. Het is misschien wel het meest waardevolle en leerzame onderdeel van talige schoolvakken, durft Ramon Groenendijk, docent Nederlands op het Zwijsen College in Veghel, te stellen. Schrijfvaardigheid binnen het vak Nederlands en wellicht ook de moderne vreemde talen op havo en vwo verdient volgens hem minstens de aandacht die leesvaardigheid nu krijgt.

RAMON GROENENDIJK

Binnen het schoolvak Nederlands krijgt schrijfvaardigheid op papier een belangrijke plek in het curriculum toebedeeld (Domein C, zie examenprogramma op www.slo.nl). Leerlingen op het vwo moeten informatie kunnen verzamelen (documenteren) en de informatie schriftelijk in goed Nederlands kunnen presenteren lettend op doel, publiek en tekstsoort. Daarnaast moeten ze commentaar op hun teksten kunnen verwerken in een geschreven versie.

In de praktijk krijgt leesvaardigheid echter vaak de meeste aandacht, voornamelijk omdat leerlingen hierop worden afgerekend bij de eindstreep (het centraal eind-examen). Zonde, vind ik. Met het oog op de toekomst,

bijvoorbeeld bij vervolgopleidingen, lijkt het mij minstens zo belangrijk dat leerlingen een goed opgebouwde tekst op papier kunnen zetten. De klachten over schrijfvaardigheid vanuit het hoger onderwijs vormden zelfs de aanleiding tot de instelling van de commissie-Meijerink (Ekens & Meestringa, 2013).

Daarnaast is het hét onderdeel binnen taalonderwijs dat zich leent om andere onderdelen van het vak ook een plek te geven. Bij het schrijven van een tekst staat de leerling voor de uitdaging om bijvoorbeeld spelling, grammatica, redeneren, argumenteren en zelfs de theorie die ze bij leesvaardigheid hebben geleerd, in praktijk te brengen. Maak je als docent je leerlingen hier via een goed gestructureerde opdracht bewust van, dan kan je twee vliegen in één klap slaan. Ook kan het, naast een

proef van bekwaamheid op vrijwel alle vlakken van de neerlandistiek, een rol spelen in het cultureel en maatschappelijk bewust maken van leerlingen.

Geen docent zal echter ontkennen dat schrijfvaardigheid enorm tijdrovend is, wil je je leerlingen goed begeleiden in hun leerproces tot schrijver van zakelijke teksten. Ook bij de beoordeling ervaren docenten een tijdprobleem (De Glopper & Prenger, 2013). Het is onbegonnen werk om alle schrijfproducten die leerlingen voortbrengen ook van constructieve feedback te voorzien.

Dit artikel is een pleidooi voor meer aandacht voor schrijfvaardigheid bij Nederlands (en ook de moderne vreemde talen) en geeft een voorbeeld van een mogelijke invulling van schrijfopdrachten voor de bovenbouw

havo en vwo, die gebundeld kunnen worden in een schrijfdossier. Ook doe ik een voorzet om het tijdprobleem te tackelen door een voorbeeld te geven van een gerichte feedbackopdracht, die onderdeel uit kan maken van dit schrijfdossier.

Schrijfvaardigheid als ontmoetingsplek van talige vaardigheden

Leesvaardigheid wordt (vooral door het centraal schriftelijk eindexamen) als het kernonderdeel gezien van het schoolvak Nederlands en de moderne vreemde talen. Op veel scholen staat leesvaardigheid in de voorexamen- en examenklas centraal en slurpt het lezen van teksten en het maken van de welbekende vragen bij die teksten (wellicht te) veel tijd op. De theorie bij leesvaardigheid

die door leerlingen moet worden toegepast op teksten uit het boek, wordt vaak taai en moeilijk bevonden door leerlingen en ze zijn het lezen al zat voordat ze hun examen hebben gemaakt. Het toepassen van de theorie verwordt, als je niet oppast, tot een trucje.

Een groot deel van deze theorie is echter exact dezelfde theorie die een leerling moet toepassen om zelf een goed gestructureerde tekst met logische inhoudelijke samenhang op papier te krijgen. Denk bijvoorbeeld aan de manier waarop een schrijver zijn tekst ordent, aan welke kenmerken een inleiding moet voldoen, welke signaalwoorden welk tekstverband aangeven et cetera. Ik geloof dat een betere lezer een betere schrijver maakt en vice versa.

Bij het schrijven van een tekst kan veel kennis die op dit moment los getoetst wordt, in praktijk worden gebracht. Spelling, grammatica, argumentatie, logisch redeneren: allemaal hebben ze een plek binnen het schrijfproces. Hier als docent bewust mee omgaan en er gebruik van maken, plaatst het geleerde in een context voor leerlingen en kan het leerrendement vergroten. Zo kan ik me goed voorstellen dat het zelf argumentaties op papier uitwerken tot een goedlopende tekst, bijvoorbeeld een betoog, een positieve invloed kan hebben op het doorzien van argumentaties bij leesvaardigheid, maar belangrijker nog: het geeft leerlingen de tools om hun mening te vormen en te onderbouwen, en de inhoud van andermans onderbouwingen af te wegen.

Het schrijven van een betoog kan een positieve invloed kan hebben op het doorzien van argumentaties bij leesvaardigheid

Cultureel en maatschappelijk bewustzijn

Voortbordurend op deze argumentatieve vaardigheden, kan schrijfvaardigheid met een focus op meningsvorming en onderbouwing een grote rol spelen in het cultureel en maatschappelijk bewustzijn van leerlingen. Cultureel biedt schrijfvaardigheid mogelijkheden wanneer zij gekoppeld wordt aan literatuuronderwijs. Ik wil me hier echter vooral richten op de mogelijkheden die

schrijfvaardigheid biedt om het maatschappelijk en sociaal bewustzijn van leerlingen te ontwikkelen.

Sinds jaar en dag (sprekend vanuit eigen ervaring) schrijven leerlingen in de bovenbouw betogen over maatschappelijke onderwerpen. Leerlingen moeten zich inlezen in een bepaalde problematiek en hier een documentatiemap bij maken. Vanuit hier krijgen ze de opdracht om een betoog te schrijven over hun standpunt ten opzichte van een aan het onderwerp gerelateerde stelling. Deze basis is natuurlijk prima. Maar ik ben van mening dat je het leerlingen nog makkelijker kunt maken om maatschappelijke problemen van verschillende kanten te bekijken. Wanneer je leerlingen direct confronteert met een pluriform beeld van een probleem of een verschijnsel, daag je ze uit om genuanceerder hun standpuntinname te verdedigen. Ik denk dat programma's als *Metropolis*, *Zembla*, *Tegenlicht* en bijvoorbeeld *3Doc* hier uitstekend materiaal voor bieden. Vervolgens is het raadzaam de leerlingen ook nog enkele schriftelijke bronnen te laten raadplegen.

Structuur van opdracht en feedback

Daarnaast is het in het leerproces tot bekwaam schrijver heel belangrijk dat de schrijfoopdrachten die de leerlingen maken, goed en duidelijk gestructureerd zijn en tegelijkertijd de mogelijkheid bieden om uit verschillende actuele onderwerpen te kiezen. De docent speelt een belangrijke rol in dit proces, maar moet naar mijn mening niet inhoudelijk leidend zijn. Leerlingen kunnen elkaar goed helpen, mits ze de kaders krijgen van de docent hoe dit het beste te doen. Deze kaders moeten heel helder zijn. Een opdracht om een betoog te schrijven moet alle ruimte bieden om de leerling zijn mening te laten verwoorden; tegelijkertijd moet de structuur van de opdracht ervoor zorgen dat de leerling zijn 'denken' voor zichzelf leert structuren.

Het geven van feedback op elkaars teksten kan zeer waardevol zijn, maar leerlingen hebben hier wel sturing en wederom duidelijke kaders nodig. Als docent kan je deze kaders geven via een goed gestructureerde feedbackopdracht. Leerlingen moeten duidelijk weten op welke elementen hun feedback gericht moet zijn. Door de juiste kaders te stellen kan de feedbackgever de kennis die hij bij leesvaardigheid en andere onderdelen van Nederlands heeft opgedaan, gebruiken om een schrijvende leerling nuttige feedback te geven.

Deze feedbackopdracht is, in de voorbereiding op een schrijftoets, binnen mijn lessen een vast onderdeel van het schrijfdossier dat leerlingen moeten fabriceren. Zo wordt het onderdeel feedback gegeven en vervolgens

Wereldwijd zitten er op dit moment zo'n tien miljoen mensen in de cel. Dagelijks komen er daar duizenden van vrij. Alleen in Nederland zijn dat er al meer dan honderd ex-gedetineerden per dag. Zij moeten na hun straf weer deel gaan uitmaken van de 'gewone maatschappij'. Dit zorgt soms voor flinke problemen.

In deze opdracht schrijf je een betoog over ex-gedetineerden en de kansen die zij krijgen en verdienen na het uitzitten van hun straf.

De stelling die centraal staat is: 'Het moet voor ex-gedetineerden makkelijker worden gemaakt om weer terug te keren naar de "gewone" maatschappij.'

1. Denk goed na over jouw standpunt ten opzichte van deze stelling.
2. Kijk de documentaire van *Metropolis* over ex-gedetineerden op <bit.ly/ltm-metropolis>. Je kunt zowel de aflevering als de korte fragmentjes bekijken.
3. Is jouw standpunt veranderd? Zo ja, herformuleer jouw standpunt.
4. Bedenk argumenten bij jouw standpunt en verwerk deze in het onderstaande argumentatieschema in kernwoorden. Zorg dat je bij ieder argument de kernzin al formuleert.
5. Zoek eventueel nog artikelen als je niet genoeg informatie hebt om de argumenten uit te werken en te voorzien van voorbeelden.
6. Schrijf een betoog van 600 woorden waarin je jouw argumentatieschema uitwerkt.

ARGUMENTATIESCHEMA		
<u>Argument 1 (kernzin)</u>	<u>Argument 2 (kernzin)</u>	<u>Argument 3 (kernzin)</u>
<u>Uitleg in kernwoorden</u>	<u>Uitleg in kernwoorden</u>	<u>Uitleg in kernwoorden</u>
<u>Voorbeeld in kernwoorden</u>	<u>Voorbeeld in kernwoorden</u>	<u>Voorbeeld in kernwoorden</u>
<u>Tegenargument en weerlegging</u>		

Kader 1. Schrijfoopdracht en argumentatieschema

ook feedback kritisch bekijken en verwerken tot een wezenlijk onderdeel van het schrijfproces.

Schrijfopdracht

Ik ga in op een van de opdrachten die te vinden zijn op <zwijssenned.wordpress.com>: een opdracht om een betoog te schrijven. Daarnaast licht ik een opdracht op dezelfde site toe die zich richt op het geven van feedback op elkaars teksten.

De opzet van de opdracht in kader 1 is vrij simpel. Leerlingen lezen de inleiding van de opdracht. De stelling waarbij ze een standpunt moeten innemen staat al gegeven. Vervolgens kijken ze naar een aflevering van *Metropolis* over ex-gedetineerden, die ongeveer een halfuur duurt. Het mooie van *Metropolis* is dat dit programma een thema of probleem heel pluriform benadert. Er wordt vrij objectief een beeld gegeven van hoe men in verschillende landen met een bepaald fenomeen omgaat. Leerlingen krijgen zo een veelzijdig beeld van in dit geval de manier waarop ex-gedetineerden in de maatschappij anders behandeld worden. De aflevering gaat niet specifiek in op de gegeven stelling, maar voorziet in informatie over het achterliggende thema. Leerlingen kunnen de voorbeelden die ze in de aflevering zien, gebruiken bij de uitwerking van hun zelfbedachte argumenten of ze kunnen de voorbeelden als uitleg gebruiken voor deze argumenten.

Naast de reguliere aflevering biedt de website van *Metropolis* ook korte filmpjes bij de thema's, die nog extra of aanvullende informatie geven. Deze kunnen de leerlingen natuurlijk ook gebruiken. Mochten ze het moeilijk vinden om tot argumenten te komen, dan is verdere documentatie aan te raden. Je kunt er als docent natuurlijk voor kiezen deze extra documentatie sowieso verplicht te stellen.

De volgende stap is dan het opzetten van een argumentatieschema in kernwoorden. De leerlingen kunnen er ook voor kiezen de kernzin per argument al helemaal te formuleren en de uitwerking in kernwoorden te geven. Dit is aan te raden, vooral als je daarna de feedbackopdracht laat doen. Tot slot schrijven de leerlingen

Deze les gaan jullie elkaars betogen lezen en voorzien van feedback.

1. Open je betoog in MS Word en wissel van plek met een klasgenoot. Zorg dat iedereen een betoog van iemand anders krijgt! Zet de corrigeerfunctie van Word aan en zorg dat je notities in ballonnen worden weergegeven.
2. Onderstreep de kernzin van iedere alinea. Is die niet duidelijk: geef dat aan.
3. Bij de inleiding: bepaal hoe de aandacht is getrokken en wat het standpunt is. Zet beide in een aparte ballon.
4. Bij het middenstuk: Heeft iedere alinea een argument, uitleg en voorbeeld? Maak het argument rood, de uitleg groen en het voorbeeld blauw.
5. Ook bij het middenstuk: Zet de signaalwoorden die gebruikt zijn in cursief. Staat het verband tussen de verschillende alinea's duidelijk aangegeven?
6. Bij het slot: Wat is de conclusie? Is er een goede afsluiter? Geef je feedback in een ballon.
7. Bij de hele tekst: Verbeter alle spel- en formuleerfouten!
8. Heb je algemene tips voor je klasgenoot? Zet die onder de tekst.
9. Zorg dat de schrijver van de tekst zijn tekst met jouw opmerkingen krijgt.
10. Neem nu de opmerkingen bij jouw tekst goed door met de feedbackgever en bespreek jouw opmerkingen met de schrijver van de door jou gelezen tekst. Verwerk vervolgens de opmerkingen waarvan jij denkt dat de tekst sterker wordt.

Sla zowel de eerste versie, als de versie met opmerkingen, als de versie waarin je verbeteringen hebt aangebracht apart op.

Kader 2. Feedbackopdracht

Langzaam maar zeker zien leerlingen door het geven van feedback in dat je bij het schrijven van een tekst eigenlijk continu op de stoel van de lezer moet gaan zitten

de eerste versie van hun betoog. Dit komt neer op het uitwerken van het ingevulde argumentatieschema in goedlopende zinnen, rekening houdend met spelling, formulering, alineaopbouw en dergelijke.

Op de site <zwijssenned.wordpress.com> staat een (groeierende) verzameling van schrijfopdrachten rondom verschillende onderwerpen met verschillende tekstsoorten als doel. Ik laat leerlingen een schrijfdossier aanleggen als voorbereiding op een schrijftoets, en wil in de toekomst gaan werken met een taalportfolio. Drie of vier teksten per jaar zijn hiervoor naar mijn mening een mooi startpunt. De leerlingen krijgen dan de kans inzicht te vergaren in vaak gemaakte fouten. Deze opdrachten koppel ik aan een terugkerende feedbackopdracht, die ik nu zal toelichten.

Feedback

De opzet van de feedbackopdracht (kader 2) verplicht de lezer om theorie toe te passen die hij heeft opgedaan bij leesvaardigheid bij het lezen van een door een klasgenoot geschreven tekst. Wanneer de feedback inhoudelijk niet klopt, zal dit in de bespreking van de opdracht met de schrijver van de tekst tot inhoudelijke discussie kunnen leiden tussen lezer en schrijver. De schrijver is dan verplicht zijn keuzes nog eens goed te heroverwegen en kan dan zelf beslissen over te gaan tot aanpassing of niet.

De leerlingen werken met de corrigeerfunctie van MS Word. Aanpassingen worden bijgehouden en in de kantlijn verschijnen 'ballonnen' met opmerkingen van de lezer. Alle versies van de tekst worden bewaard en verzameld in bijvoorbeeld een schrijfdossier.

De eerste stappen in de opdrachten richten zich op alineaopbouw en logica in argumentatie. De feedback wordt niet in de vorm van kritiek gegeven, omdat de opdracht analyserend van aard is. De feedbackgever wordt gevraagd de tekst aan de hand van aandachtspunten te analyseren en niet om oordelend commentaar te geven. Zo wordt er niet gevraagd 'Wat vind je van de inleiding?', maar 'Bepaal hoe de aandacht is getrokken en wat het standpunt is'. Als dit niet duidelijk is, kan dat liggen aan de manier waarop deze inleiding is geschre-

ven of aan de analytische lees kwaliteiten van de feedbackgever. Als dit laatste het geval is, kan de bespreking van de opdracht ook inzicht voor de lezer brengen.

Uiteindelijk bespreken de schrijver en de lezer samen de opmerkingen bij de tekst en herschrijft de schrijver de tekst op basis van de feedback. Bij de eerste tekst die de leerlingen bespreken, zal het gesprek echt nog niet heel diepgaand zijn. Je vraagt veel van leerlingen als je ze eigenlijk vraagt 'boven de tekst' te hangen. Wanneer je ze wijst op hun kennis van leesvaardigheid, geeft dat ze wellicht wat vertrouwen – we vragen ze immers eigenlijk dezelfde dingen bij dit onderdeel van het vak Nederlands. Mijn ervaring is dat, vooral door de eerste herschrijving, leerlingen inzicht krijgen in een aantal van de fouten die ze maken. Langzaam maar zeker zien ze door het feedback geven via de opdracht in dat je bij het schrijven van een tekst eigenlijk continu op de stoel van de lezer moet gaan zitten. Ik denk dat dit een zeer waardevol inzicht is.

Tot slot

In mijn optiek is schrijven minstens zo belangrijk als lezen binnen taalonderwijs. Als taaldocent in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs moet je goed oppassen dat schrijfvaardigheid niet overschaduwd wordt. Schrijfvaardigheid is voor een docent een arbeidsintensief onderdeel. Door aandacht te besteden aan feedback door leerlingen op elkaars schrijfproducten kan dit echter goed worden ondervangen. Door gebruik van afwisselende bronnen die een pluriform beeld geven van maatschappelijke onderwerpen, daag je leerlingen uit om hun eigen mening te vormen en deze via gerichte opdrachten op papier grondig te onderbouwen. Volgens mij raak je dan de kern van wat je als docent met taalonderwijs wilt bereiken. ■

LITERATUUR

- Ekens, T., & Meestringa, T. (2013). *Beoordeling van en feedback op schrijfvaardigheid: Een handreiking voor de tweede fase voortgezet onderwijs*. Enschede: SLO.
- Glopper, K. de, & Prenger, J. (2013). Schrijfmeters maken. In A. Mottart & S. Vanhooren (Red.), *Zevenentwintigste conferentie Onderwijs Nederlands* (pp. 86–89). Gent: Academia Press.